

ACADEMIA ROMÂNĂ

„Dezvoltarea capacității Ministerului Educației Naționale de monitorizare și prognoză a evoluției învățământului superior în raport cu piața muncii”, cod SIPOCA 3

Rezultat R2: Analiză realizată privind calitatea din perspectiva relevanței programelor oferite de universități pe domenii de specializare cu potențial de dezvoltare regională (la nivel regional)

MODUL 3: ANALIZA PROGRAMELOR OFERITE DE UNIVERSITĂȚI PE DOMENII DE SPECIALIZARE. METODOLOGIE ȘI RAPORT PRIVIND CALITATEA DIN PERSPECTIVA RELEVANȚEI PROGRAMELOR OFERITE DE UNIVERSITĂȚI PE DOMENII DE SPECIALIZARE, LA NIVELUL REGIUNII S-E

- rezumat -

Elaborată de către autor:
Expert management universitar 3
Trache Livius-Marian

1. Introducere

Într-o replică ce i se atribuie lui Spiru Haret, dar care trebuie să fi fost folosită și înainte, acesta spunea (citat din memorie) „dacă vreți să vedeți cum va arăta țara mâine, uitați-vă la școala de azi”. Este desigur cea mai scurta justificare a proiectului de față în care Ministerul Educației Naționale propune unei instituții de prestigiu precum Academia Română să se uite și să analizeze starea învățământului superior din Romania. Necesitatea lui este mai mult decât evidentă. După toate semnele școala românească nu merge prea bine și asta trebuie să fie un semnal de alarmă pentru societatea românească. Sunt multe semne că școala reflectă starea actuală a societății românești, una măcinată de mari contradicții, dar mai ales de lipsa unei direcții clare. Justificată sau justificabilă de schimbările majore intervenite după 1990, reflectând însă o criză începută mult mai devreme, societatea românească are probleme. *Există progrese evidente în nivelul de trai al anilor din urmă, dar ele sunt eratic răspândite în societate și în teritoriu. Avem probleme sociale, economice, demografice, etc. Lipsește un proiect de țară! Unul credibil, care să fie acceptat de o zonă largă a societății! Această reală sau aparentă debusolare a societății nu avea cum să nu se reflecte în școală. Restabilirea școlii în general ar trebui să devină o prioritate națională. O prioritate a intelectualității romanesti, a celor implicați în sistemul de învățământ, dar, îndrăznesc să spun, în primul rând a clasei de mijloc în general. Clasă de mijloc neconturată încă bine în Romania, din păcate, și neîncrezătoare în existența, menirea și obligațiile sale. Trecerea de la o societate lipsită de majoritatea drepturilor cetățenești individuale la una în care aparent toate există, dar „trebuie apucate”, de la o economie bazată pe o industrie slab productivă și poluantă, plus o agricultură bazată pe forța de muncă slab calificată și proprietate nedefinită, la o economie bazată în special pe servicii sau manufacturare la comandă unor mari companii ai caror decidenți nu sunt în general în țară, nu avea cum să se facă lin, fără sincope. Deschiderea piețelor interne a dus la un consum crescut bazat în mare parte pe import și la o producție internă care își găsește greu locul într-un sistem competițional acerb cu care nu este (încă) obișnuit. O mare parte a societății lucrează încă în regim de „supraviețuire”, nu în regim de progres constant și previzibil! Lipsa de bariere la emigrație a dus la scurgeri majore de capital uman, mai ales în zonele cu pregătire excelentă sau bună și ele nu au fost decât parțial compensate de „importul” de practici, de tehnologii și în ultimul rând de obiceiuri și mentalități. („Importul” de personal calificat din afară este neglijabil, din punct de vedere numeric.) Vechea dilemă despre cum să ne sincronizăm la societatea vestică: (1) prin copierea instituțiilor și a regulilor?! sau (2) prin introducerea lor lentă și creșterea organică a instituțiilor?! a fost rezolvată în cele mai multe cazuri în prima formă. Nu totdeauna cu cele mai bune rezultate. Nu este aici locul și nu sunt nici persoana cea mai pregătită pentru a face o analiză mai adâncă a acestei situații. Revin cu argumentația că, normal, școala romanească resimte aceste convulsii. Privind mai de sus, probabil că din ansamblul sistemului de învățământ, învățământul superior din Romania (ISR) a suferit cele mai multe schimbări după 1990. S-a diversificat în sistem de stat (public) și sistem privat imediat în primăvara lui 1990.*

Numărul și mai ales fracția de absolvenți ai liceului care au devenit studenți ai universităților, mai vechi, dar mai ales noi, a crescut substanțial. Programele de studiu oferite s-au diversificat și ele. Totul într-un timp foarte scurt. La un moment dat instituțiile de stat au introdus cercetarea ca și criteriu de promovare a cadrelor didactice, deci un element nou (și copleșitor) a apărut. Aderarea la Europa, materializată prin aderarea la NATO și apoi la Uniunea Europeană au adus enorme beneficii și oportunități societății și indivizilor, dar și obligații care nu mereu sunt bine înțelese. Printre ele, normele de la Bologna sunt cele cu impactul cel mai ușor de identificat în învățământul superior. Consider deci că nu este de mirare că există o criză a învățământului superior în România. Proiectul de față are ca subiect numai învățământul superior. *Acest proiect este și un pas, voit, pe calea conducerii (managementului) societății noastre pe baze de decizii care sunt ghidate de date și analiza lor științifică.*

Aceasta este forma scurtă a raportului despre 3 universități din Regiunea de Sud-Est (RSE) a țării (Universitatea Ovidius Constanta, Universitatea Maritima Constanta și Universitatea Dunarea de Jos Galati), la care sunt adaugate:

- considerații generale relativ la situația învățământului superior din România, acesta fiind principalul subiect al prezentei analize;
- cu un accent particular asupra situației cercetării științifice. Cercetarea științifică este și trebuie să fie o componenta majoră a ISR și având în vedere referință specifică la SNCDI în descrierea obiectului Modulului 3 (mai sus), am adaugat considerații asupra acestui subiect;
- o trecere în revistă a Regiunii Sud-Est a României;
- rezultate ale analizei datelor statistice culese relativ la universitățile arondate și
- concluzii.

2. Considerente generale

Am răspuns la invitația de a participa la acest proiect cu credința fermă că este nevoie de astfel de studii. În primul rând de dezbateri, căci numai prin astfel de acțiuni se realizează schimbul de opinii, de gânduri, de idei între cei implicați direct în învățământul superior și așa menționa din capul locului și cercetarea științifică din România. Aceștia sunt și cei competenți să discute, să exprime păreri, să propună soluții. Sunt adeptul principiului – învățat acasă și regăsit apoi și în viața și activitatea pe alte meleaguri – că nu numai oamenii sunt sub vremuri, dar și că vremurile sunt sub oameni, sunt făcute de oameni, că schimbările nu ne vin, ci trebuie să le aducem, să le gândim, să ne batem pentru ele, să le confruntăm și adaptăm la schimbările dorite de alții. Vorbesc de schimbările în bine! România are nevoie de aceste schimbări, acum! Avem semnale de alarma trase că ar fi deja prea târziu, dar poate nu este! Dialogul trebuie susținut de date, unele seci și obținute din statistici, cele mai multe obținute direct din experiențe proprii. Se poate învăța mult din experiențe, mult din greșeli. Dar nu e nevoie să facem noi înșine toate greșelile înainte de a învăța ceva nou! Putem învăța

din experiențele și greșelile altora. Pentru asta e nevoie de dialog deschis, sincer, frecvent. Dar știm toți că dialogul neurmat de acțiune nu este prea util. Din această cauză, aș fi bucuros, dacă acest proiect va fi urmat de acțiuni. Motivul pentru care am crezut că pot să mă implic este acela că am o practică de peste patru decenii în sistemul academic și de cercetare, din care mai mult de două decenii în muncă în țări de pe trei continente. În general în institute de cercetare de fizică, institute mari, dar aparținând totdeauna unor universități de prestigiu. Am deci experiența contactului direct cu studenții și cu cercetarea științifică universitară, despre care am vorbit în textul lung. În trecutul recent, în țară am participat la discutarea și redactarea strategiei naționale a cercetării (2013). Am condus împreună cu acad. Vlad Valentin, pe atunci vice-președinte al Academiei, grupul care a formulat strategia cercetării fundamentale (Comisia pentru Cercetare Fundamentală – CCF).

Se poate spune cu certitudine că învățământul superior din România se confruntă cu o serie mare de probleme, dar foarte multe nu sunt generate de organizarea sa, sau numai de organizarea sa, ci provin din **condiții socio-economice independente** de ISR. Aș remarca:

- Moștenirea sistemului de dinainte de 1990, reflectată în special în neadecvarea portofoliului de specialități și programe de studiu, ca și a închistării sistemului academic în general, care era nu numai ne-interesat în cultivarea schimburilor de idei, dar le și stopa acolo unde ar fi putut apare. Era interesat foarte puțin, sau mai degrabă era contra cultivării valorilor reale. Mă refer aici la sistem, ca ansamblu, nu la toate cadrele didactice universitare, între care unele au reușit să mențină standarde de profesionalism ridicate.
- O moștenire pozitivă a acelor timpuri era aceea a competitivității accesului la studiile universitare, ca și credința răspândită până pe la mijlocul anilor 80 ai secolului trecut că studiile universitare asigură un nivel de trai mai bun decât al restului populației. De unde interesul real al elevilor din ciclul liceal pentru învățătură. Al celor capabili, chiar dacă proveneau din medii sociale defavorizate. Această competitivitate s-a pierdut ulterior, cu impact vizibil asupra rezultatelor învățământului superior.
- Scăderea considerabilă și continuă a calității învățământului liceal, fenomen început încă din anii 80, dar accelerat după 1990. Degradarea galopantă a valorilor societății în general (în special după 1977), scăderea prestigiului social al dascălilor - profesorii de liceu – reflectată inclusiv în remunerație, apariția corupției la lumina zilei, în întreaga societate, dar și în sistemul școlar, condiții accentuate după 1990, sunt cauze esențiale ale acestor deficiențe. *Fără corectarea la nivel de societate a acestor probleme, este greu de conceput că sistemul liceal va ajunge la a furniza educație de valoare și implicit studenți de valoare pentru învățământul superior.*
- Apariția *posibilităților de mobilitate peste granițele țării a dus la un exod al vârfurilor promoțiilor liceale către universități de prestigiu din afara țării* – care au urmărit o politică agresivă, dar de înțeles, de atragere a celor mai buni elevi din țară, în special a celor orientați către domenii științifice. Acest exod al celor mai buni a dus

la o scădere a mediei calității studenților rămași, a calității predării și deci a calității absolvenților. Multe cadre didactice de valoare au plecat, lăsând un vacuum care se observă.

Factorii care țin de sistemul de învățământ au fost și sunt, în linii mari:

- Schimbarea majoră pe „piața învățământului superior” produsă imediat după 1990 când s-au înființat o serie mare de universități private, care și-au stabilit profitul ca prim obiectiv și au devenit de multe ori fabrici de diplome și/sau locul de pripas al elevilor mai puțin aplecați spre studiu în liceu. De unde 15-20% din absolvenții de liceu „intrau la facultate” înainte de 1990, curând s-a ajuns ca numărul de locuri oferite de universități să fie mai mare decât numărul de absolvenți ai bacalaureatului.
- O altă condiție importantă a stadiului la care se află învățământul superior este aceea că pe lângă multe universități private s-au deschis un număr mare de universități publice (de stat) în orașe/localități mai mici și fără tradiție academică. O viață academică, un corp profesoral universitar se creează greu, nu apare peste noapte, se ridică chiar mai greu decât clădirile noilor universități (acolo unde nu s-a recurs la improvizații) și laboratoarele lor. După știința mea nici nu s-au făcut eforturi susținute ca acele cadre universitare să fie aduse din locuri unde existau (de exemplu dintre cercetătorii institutelor științifice care au sucombat în anii 90!).
- Acești primi doi factori au dus la o diluare a calității IS și a prestigiului său social.
- Au apărut schimbări majore în portofoliul de specialități pentru care universitățile trebuiau să ofere specialiști. Dacă unele, în primul rând cele private, deși superficial, apoi cele de stat, mai inerte, dar mai solide calitativ, s-au adaptat, nu cred că există un mecanism bine pus la punct pentru a ține universitățile și specialitățile oferite în ritm cu necesitățile societății. [Nu critic aici ARACIS, care face eforturi de evaluare corectă.]
- Inconsistența și schimbarea frecventă a legislației care a guvernat învățământul, inclusiv cel superior, au dus și ele la fenomene negative. Dacă cuiva, persoană sau grup de persoane, nu îi (nu le) place legea nu au decât să aștepte puțin și se va schimba! O serie de măsuri, ale căror rezultate se puteau vedea numai în timp, au fost practic anulate înainte de a fi verificate.
- Finanțarea universităților pe număr de studenți o găsesc contraproductivă, căci (poate) duce la scăderi și derapaje calitative ale sistemului de învățământ.
- Un factor pe care îl găsesc pozitiv este că unele universități, dintre cele mai bune și aflate în marile centre cu tradiție academică ale țării (Cluj-Napoca, Iași, Brașov, Timișoara, Craiova...) au lansat programe ambițioase de creștere a calității programelor și studenților lor, a cercetării științifice făcută în facultăți și departamente ale lor, care sunt comparabile, iar pe alocuri mai bune decât cele din București, favorizat în mod tradițional. Alte universități, mai tinere, fac eforturi să vină puternic din urmă. Aceasta descentralizare a vieții academice și de cercetare

este un factor pe care îl găsec pozitiv si necesar pentru o Românie dezvoltată, sincrona cu țările cele mai dezvoltate ale sec. XXI.

- *Introducerea obligativității cercetării științifice în viața universitară prin condiționarea promovării cadrelor didactice universitare de rezultate măsurabile în cercetare a fost un șoc care încă mai trebuie digerat de către IS din Romania. Dacă această condiționare a însemnat în cele mai multe cazuri startul cercetării științifice universitare, pe alocuri s-au inventat metode de a le „ocoli” (cum ar fi plagiatul, apariția de „manuale universitare” sau cărți fără valoare, fără tiraj sau folos, publicate în edituri internaționale localizate la Chișinău sau Bălți) și aceasta a distorsionat foarte mult sistemul în întregime.*
- *Nu chiar surprinzătoare este **extinderea la mediul academic a unor aspecte ale vieții sociale ne-academice, cum ar fi corupția!** Acordarea de diplome de licența sau masterat pe criterii de profit, iar apoi mult mediatizatele cazuri de plagiat de teze doctorale au avut și au un efect negativ asupra ISR și a imaginii lui în rândul publicului larg.*

Un aspect pozitiv care a apărut în învățământul superior din România după 1990 este acela al introducerii **cercetării științifice în universități**. Doi factori importanți, de origine legislativă, au condus la creșterea cercetării științifice universitare începând cu anii 90 ai secolului trecut:

- Atribuirea **organizării și decernării de doctorate numai universităților** și Academiei Romane (în trecut unele institute mari de cercetare erau nu numai originea cercetărilor științifice ce stăteau la baza doctoratelor și angajatorii doctorilor, dar aveau și solide sisteme de acordare de diplome de doctor);
- Impunerea de **criterii de promovare minimale de cercetare științifică** pentru cadrele didactice universitare.

Un **al treilea factor important a fost deschiderea țării către exterior**, făcând atât posibil, cât și mai ușoare colaborările cu universități din restul lumii, colaborări internaționale care au avut cel mai adesea caracter de cercetare științifică, sau au plecat de la cercetarea științifică. Un **al patrulea factor**, îl consider pe acela mai puțin recunoscut, că în cea mai mare parte, dacă nu în totalitate, **după 1990 posturile de conducere** ale ministerelor sau agențiilor de conducere a cercetării **au fost ocupate de persoane provenind din mediul universitar** sau pur și simplu cercetarea a fost atașata ministerului care se ocupa de sistemul de învățământ.

3. Considerente specifice Regiunii Sud-Est. Concluzii

Datele obținute pentru cele 3 universități din regiunea de Sud-Est: Universitatea Ovidius Constanta (UOC), Universitatea Maritima Constanta (UMC) și Universitatea Dunărea de Jos Galați (UDJG), conduc la următoarele concluzii:

- Este vorba de 3 universități relativ tinere, provenind din instituții de învățământ superior înființate după cel de-al doilea război mondial (așa-zisa „perioada

comunista”) și care și-au luat statutul de universități după 1990. Au investit foarte mult în a deveni instituții de învățământ superior complexe și solide și au reușit în mare parte.

- Au un număr destul de mare de studenți pentru zonele unde sunt așezate. Scăderea numărului în ultimul deceniu este probabil determinată mai mult de evoluția demografică a întregii țări, de evoluția economico-socială generală.
- Au programe pentru toate cele trei cicluri de învățământ superior: licență, masterat și doctorat.
- După opinia mea au un număr prea mare de programe, cu suprapuneri evidente.
- Toate își propun să fie agenți de transfer de cunoștințe, de producere de cunoaștere prin cercetare științifică.
- Remarc însă lipsa exprimării explicite a unui rol de educație civică, mai ales în sensul de „formare a liderilor de mâine”, în industrie, economie, în administrație. Nici nu se insistă pe a „învăța studenții să învețe”, o cerință a instituțiilor moderne în epoca în care avansul tehnico-științific și social obligă la „pregătire continuă”.
- Toate au sistem de doctorat ca al 3-lea ciclu de învățământ superior, implicând cercetarea științifică. Din practica lor rezultă că 3 ani nu sunt suficienți pentru obținerea unei teze de calitate.
- Remarc faptul că există instituționalizate și *folosite Sisteme de Asigurarea Calității!*
- Fiecare dintre ele face încercări de a *înființa centre de cercetare cu potențial*, însă niciuna nu face referință explicită la SNCDI 2014-2020.
- Există interes și deschidere pentru colaborări naționale.
- Există interes și deschidere pentru colaborări internaționale, mai ales pe probleme de cercetare științifică. UOC este gazda a multor conferințe internaționale, de interes regional (balcanic în special) cu bună participare a cercetătorilor străini.
- Fiecare dintre ele, desigur la nivel de facultăți, și-a propus să întrețină legături cu foștii studenți (alumni associations).

Cele trei universități sunt puternic ancorate în problemele locale, dar în special în cele ale orașelor gazdă (Constanța și Galați) și ale județelor respective. **Nici una nu declară că servește RSE sau că își reglează activitatea conform cu această regiune.** Este rezonabil să înțelegem în linii mari acest fapt, caracteristic de altfel tuturor universităților din țară, prin:

- 1) reluctanța universităților de a li se atribui un rol „provincial”, asimilat cu „periferic”, în sistemul universitar național, dacă s-ar declara „regionale”.
- 2) Unitatea (uniformitatea) condițiilor socio-culturale în țară, adică lipsa unor diferențe foarte mari între regiuni, în ceea ce privește limbă, obiceiuri, tradiții și costuri ca și dimensiunile relativ reduse ale țării, care face ca absolvenții universităților să fie relativ mobili.

Din punct de vedere socio-istoric nu sunt prea multe lucruri care să lege cele 6 județe ale regiunii. Vreau să spun că nu sunt motive ca locuitorii zonei să aibă sentimentul apartenenței la o entitate bine definită, specială, cunoscută ca „Regiunea de Sud-Est”.

- Cele 6 județe provin din 3 formațiuni istorice diferite: Muntenia, Moldova și Dobrogea.
- Relieful dominant de câmpie din 4 județe oferă celorlalte două, Vrancea și Buzău, ocazia să aibă în comun munți împăduriți și apartenența la zone viticole similare (deci probleme și posibilități similare).
- Patru județe au Dunărea în comun: Brăila, Galați, Constanța și Tulcea. Deși navigația fluvială nu mai este ce a fost, Dunărea este cea care generează cele mai multe proiecte și activități regionale comune. Tot Dunărea racordează RSE la proiecte trans- și internaționale. Menționez Programul Transnațional Dunărea.
- Marea Neagră are o pondere importantă pentru județele dunărene, RSE este legată de proiecte internaționale care au ca obiect bazinul Mării Negre: Programul Operațional Comun Bazinul Mării Negre.

4. Indicatori de performanță recomandați

Pentru motivații pe care le-am explicat în textul lung, propun următorii indicatori de performanță pentru aprecierea activității universităților:

- Numărul de studenți
- Rata de variație a numărului de studenți în ultimii 5 ani
- Numărul de programe de studiu propuse și gradul lor de suprapunere (o suprapunere mare = factor negativ)
- Dacă universitățile oferă programe din ciclurile superioare (masterat, doctorat)
- Existența de centre de cercetare științifică cu rezultate vizibile în domeniul de activitate (activități) ales(e).
- Număr de publicații științifice în reviste recunoscute ISI.
- Numărul de doctorate conferite în ultimii 10 ani; numărul de conducători de doctorat
- Deschiderea către colaborări naționale și internaționale
- Dacă există un Sistem de Asigurarea Calității instituționalizat și activ.
- Existența dialogului cu factorii locali
- Existența asociațiilor de foști studenți (alumni).

Am prezentat pe parcursul textului lung, mai ales în Sect. 3 un număr de considerente generale despre ISR. Așa că mi se pare recomandabil ca ARACIS să urmărească evoluția calității doctoratelor acordate de universități în condițiile în care acestea nu mai sunt avizate de organismele centrale CNATDCU și MEN.